

Hukuk Fakültesi Dergisi

Ankara Hacı Bayram Veli University
Faculty of Law Review

ISSN: 2651-4141 e-ISSN: 2667-4068
Cilt / Volume XXVII Ocak / January 2023 Sayı / No. 1

TÜRK VE ALMAN CEZA HUKUKUNDA ÇİFT TARAFLI HATANIN DEĞERLENDİRİLMESİ

DOUBLE MISTAKE IN TURKISH AND GERMAN CRIMINAL LEGAL
SYSTEMS

Buket ABANOZ ÖZTÜRK*

Özet

[10.34246/ahbvuhfd.1192472](https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1192472)

Bu çalışmada, Alman ceza hukuku doktrininde “Doppelirrtum” veya “doppelter Irrtum” olarak isimlendirilen ve hakkında güncel tartışmalar yürütülen çift taraflı hata kavramı incelenmektedir. Çift taraflı hatada, düz hata ile tersine hata hali aynı olayda gerçekleşmektedir. Bu durumda fail, gerçekleştirmeyi kast ettiği suçu yanılığısıyla nedeniyle işleyememekte fakat başka bir suç ortaya çıkmaktadır ya da davranışına izin veren bir norm olduğunu düşünmesine rağmen iznin maddi şartlarında hataya değerlendirme hatasıyla birlikte düşmektedir. Çalışmada çift taraflı hatanın çeşitleri olarak gösterilen iki farklı hata türü incelenmektedir. Birincisi, suçun maddi unsurlarında hata ile tersine unsur hatasının birleşimi; ikincisi, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata ile iznin kapsamında hatanın birleşimidir. Alman doktrininde çift taraflı hata kavramını gereksiz bulun yazarlar, kavramın karışıklığa neden olduğunu ifade ederken; diğer bazı yazarlar çift taraflı hata kavramına olan ihtiyaca dikkat çekmektedir. Türk hukukunda ise çift taraflı hata kavramı henüz yeterince tartışılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma, hata öğretisinin ileri seviye tartışmalarından biri olan çift taraflı hata konusunu, Türk ve Alman Ceza Hukuku bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

* **Dr. Öğr. Üyesi**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Adalet Programı / İSTANBUL e-posta: babanoz@fsm.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1886-2595 **DOI:** 10.34246/ahbvuhfd.1192472

* **İntihal / Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / *This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.*

Anahtar Kelimeler: Hata • Çift Taraflı Hata • Tipiklik Hatası • Yasak Hatası • Tersine Unsur Hatası • Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Koşullarında Hata.

ABSTRACT

In this study, the concept of double-sided mistake called “doppelirrtum” or “doppelter Irrtum” in German criminal law doctrine is examined. In double-sided mistake, straight and reverse mistake occur in the same event. In this case, the perpetrator is either unable to commit the crime he/she intends to commit because of his mistake, but another crime emerges, or, although he/she assumes that there is a norm that allows his behavior, he/she makes a mistake in the objective elements justification reasons. In this study, two different types of double-sided mistake are examined. First, the combination of mistake in the objective elements of the crime and the reverse element mistake; the second is the combination of mistake in the objective elements justification reasons and mistake in the scope of the justification reasons. The authors, who find the concept of double-sided mistake unnecessary in German doctrine, state that the concept causes confusion. Some other authors draw attention to the need for the concept of double-sided mistake. In Turkish law, the concept of double-sided mistake has not been sufficiently discussed yet. Therefore, this study aims to evaluate the issue of double-sided mistake, which is one of the advanced discussions of the mistake doctrine, in the context of Turkish and German Criminal Law.

Keywords: Mistake • Double-Mistake • The Mistake Of Elements Of Crime • The Reverse Element Mistake • The Mistake of the Objective Elements Justification Reasons.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, the concept of double-sided mistake called “Doppelirrtum” or “doppelter Irrtum” in German criminal law doctrine is examined. The double-sided mistake consist of two different types. The first is the combination of mistake in the objective elements of the crime and the mistake of reverse objective element. In this type of mistake, the perpetrator makes a mistake in the objective elements of the crime, and on the other hand, he/she falls mistake into the opposite element of the crime. The second is the combination of mistake in the objective elements justification reasons and mistake in the limit of the justification reasons. In this type of mistake, even if the conditions of the justification reasons actually exist, the action of the perpetrator will not be lawful due to the evaluation mistake made by the perpetrator.

It is discussed in the doctrine how to determine the criminal responsibility of the perpetrator in the first appearance of the double-sided mistake, that is, in the case of a combination of the mistake in the objective elements of the crime and the reverse of objective elements mistake. The dominant view in the German doctrine argues that there is no need to go down to the other elements (the fault level) for the perpetrator

whose intent is eliminated in case of an mistake in the objective elements of the crime. Therefore, the perpetrator who is mistaken that his act constitutes injustice due to his mistake in the objective elements of the crime, should be evaluated as the person who mistaked on the objective elements of crime (German Criminal Code article 16). However, the opposing view argues that mistake rules should be applied about the normative elements of typicality. This view considers the mistakes made by the perpetrator regarding the fact that the act of the perpetrator constitutes an injustice due to the mistake of interpretation in the normative elements, as the forbidden mistake (GCC art. 17).

An opinion in Turkish criminal law argues that in this mistake the perpetrator should be punished as if he had committed the crime deliberately, which did not actually occur due to his/her mistake. The opposing view put forward in the Turkish criminal doctrine states that in the event that the mistake of objective elements of the crime and the mistake of evaluation are made in the same event, the mistake in the objective elements of the crime will take priority. In our opinion, criminal liability should be determined by evaluating the cases of mistake in which the perpetrator fell, in case of double-sided mistake. In the case study examined in this article, the fault of the perpetrator in the objective elements of the crime eliminates his/her intention in terms of illegal hunting, while the second fall can only lead to an impossible attempt. In this case, since the intention of the perpetrator will be eliminated, if the negligent form of this crime is penalized and the perpetrator has negligence, he/she will be responsible for the negligent form of this crime (TCK art. 30/1). However, if it is not possible to punish the perpetrator due to crime negligence, it is not possible to punish the perpetrator for the crime that occurred as a result of his mistake. Because according to Turkish criminal law, the perpetrator cannot be punished for an impossible attempt.

In the second type of double-sided mistake, according to the solution of the dominant view in German law, the mistake of evaluation will come to the fore and if the mistake of the perpetrator is inevitable according to the rules of injustice mistake (GCC art. 17), the fault of perpetrator will be eliminated. Whether these results, which are valid in terms of German criminal law, will be valid in terms of Turkish criminal law, needs to be evaluated. Because, exceeding the limit for the justification reasons has a content that narrows the criminal responsibility beyond the regulations of mistake in the Turkish Criminal Code. In this case, although it is stated in the doctrine that the perpetrator's punishment will be reduced in accordance with article 27 or that it is possible to apply a state of impunity, I do not agree with this view. Because, in order for the provision of exceeding the limit in Turkish criminal law (TCK art. 27/f. 1) to be implemented, all other material conditions must be fulfilled in the concrete case. Therefore, if there is both an mistake in the justification reasons and a border crossing independently, it would not be fair for the article 27/1 of TCC specifically regulating the border crossing to apply.

Keywords: Mistake • Double-Mistake • The Mistake of Elements Of Crime • The Mistake of the Objective Elements Justification Reasons.

GİRİŞ

Çift taraflı hata konusu, hata öğretisinin ileri seviyelerinde tartışılan ve hata türlerinin yanı sıra suç teorisine de hâkim olunmasını gerektiren bir konudur. Çift taraflı hatada, düz hata ile tersine hata hali aynı olayda gerçekleşmektedir. Bir başka ifadeyle, bir taraftan dış dünyada gerçekleşen bir olay, failin eksik veya yanlış bilgisi nedeniyle zihnindeki gerçeklikle uyuşmazken (olumlu/düz hata); diğer taraftan fail, gerçekte bulunmayan bir olayı var zannederek ceza sorumluluğuna ilişkin doğru olmayan bir sonuca (olumsuz/tersine hata) varmaktadır. Bu durumda, failin yanılığısı hem dış dünyadaki olgular hem de hukuk kuralları hakkında olmaktadır.

Çift taraflı hata iki şekilde karşımıza çıkmaktadır: (1) Suçun maddi unsurlarında hata ile tersine unsur hatasının birleşimi; (2) Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata ile iznin kapsamında hatanın birleşimi. Dolayısıyla çift taraflı hataya düşen fail, ya gerçekleştirmeyi kast ettiği suçu yanılığısı nedeniyle işleyememekte fakat başka bir suçu yerine getirmektedir ya da davranışına izin veren bir norm olduğunu düşünmesine rağmen, iznin maddi şartlarında hataya iznin kapsamında hatayla birlikte düşmektedir. Hatalı tasavvurların birleştiği söz konusu çifte hata durumlarında; failin tasavvuru ile gerçekleşen duruma ilişkin hukuki sonuçların karşılaştırılması, bu kapsamda suçun hangi unsurunun etkilendiğinin veya hangi hata türünün öne geçtiğinin tespit edilmesi gerekmektedir.

Alman doktrininde “*Doppelirrtum*” olarak adlandırılan çift taraflı hata hakkında güncel tartışmalar yürütülmektedir. Örneğin, *Gropp* çifte hata ya da çift taraflı hata gibi bir kavrama aslında ihtiyaç olmadığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Bu kavramın sadece tipiklik düzeyindeki hatalar alanında, kanundan kaynaklanan cezalandırma boşluğunu doldurmak için işe yarayabileceği, fakat hukuka aykırılık basamağındaki hatalar alanında çift taraflı hata öğretisine başvurmanın gerekli olmadığı, dolayısıyla “çift taraflı hata” kavramına ihtiyaç olmadığı “güle güle çift taraflı hata” (Abschied vom Doppelirrtum) şeklinde ifade edilmektedir¹. *Wolf* ise *Gropp*’un bu çalışmasına cevap niteliğinde kaleme aldığı makalesinde, hata öğretisinde daha fazla sadeleşmeye ihtiyaç olduğunu kabul etmekle birlikte, bunun çift taraflı hata kavramının öğretilen silinerek elde edilemeyeceğini belirtmektedir². Nitekim

Haft, *Mitsch* ve *Kühl* de çift taraflı hata durumlarında meselenin çözümünün karmaşık ve zor olduğunu belirterek *Gropp*’un aksine bu kavrama olan ihtiyaca dikkat çekmektedir³. Fakat söz konusu yazarların, çift taraflı hata doktrini oluşturmaktan ziyade tipiklik düzeyindeki çift taraflı hata için henüz tatmin edici başka bir çözüm bulunamadığı için bu kavramı kullanmaya devam ettikleri de belirtilmelidir.

Türk ceza hukuku doktrininde ise çift taraflı hata henüz yeterince tartışılmamıştır. Bazı yazarlar, çift taraflı hatayı genel olarak esaslı olmayan hata olarak değerlendirmişlerdir. Bu kapsamda fail hataya düşmeseydi de hareketi suç teşkil edeceği için gerçekleştirmeyi kast ettiği, fakat hatası nedeniyle objektif durumda oluşmayan suçtan kasten işlenmiş gibi cezalandırılması gerektiği savunulmuştur⁴. Diğer görüş ise suçun maddi unsurlarında hata ve değerlendirme hatasına aynı olayda düşülmesi durumunda; suçun maddi unsurlarında hatanın öncelik kazanacağını, dolayısıyla failin söz konusu suç bakımından kastı ortadan kalkacağı için eğer suçun taksirli hali cezalandırılıyorsa ve failin taksiri varsa suçun taksirli şeklinden sorumluluğunun söz konusu olacağını ifade etmektedir⁵.

Bununla beraber, 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda (TCK) hata konusunda kapsamlı bir düzenleme yapıldığı belirtilmelidir. Türk Ceza Kanunu’nun *hata* kenar başlıklı 30. maddesinde; *suçun maddi unsurlarında hata* (f. 1), *suçun nitelikli unsurlarında hata* (f. 2), *ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlerin koşullarında hata* (f. 3) ve *işlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda hata* (f. 4) düzenlenmektedir. Türk kanun koyucunun, Alman Ceza Kanunu’nun (ACK) 16. maddesinde düzenlenen *suçun maddi unsurlarında hata* (Tatbestandsirrtum), ve 17. maddesinde düzenlenen *yasak hatası* (Verbotsirrtum) ile benzer bir düzenlemeye yer verdiği, hatta bir adım daha ileri giderek, ACK’da düzenlenmeyen “hukuka uygunluk nedenlerinin koşullarında hata” ve “kusurluluğu ortadan kaldıran

Strafrechtsdogmatik, 9, 2019, s. 418-434.

³ Fritioj Haft, “Der doppelte Irrtum im Strafrecht”, *JuS*, 1980, Heft 6, s. 430-436; Mitsch, *Strafrecht, Besonderer Teil 2, Vermögensdelikte*, 3. Aufl. Springer, 2015, s. 878; Kühl, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, 8. Aufl., Franz Vahlen, 2017, § 15, kn. 100.

⁴ Sulhi Dönmezer/ Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. II*, 15. Tıpkı Baskı, Köksal Bayraktar/ Serap Keskin Kızıroğlu/ Hamide Zafer/ Pınar Memiş Kartal/ Hasan Sınar/ R. Murat Önok/ R. Barış Erman (Ed.), Der Yayınları, 2021; Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 10. Baskı, 2019, s. 422.

⁵ Berrin Akbulut, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, 2021, s. 479.

¹ Walter Gropp, “Abschied vom Doppelirrtum”, *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, (9), 2016, s. 601-608.

² Christoph Wolf, “Doppelirrtümer im Strafrecht”, *Zeitschrift für Internationale*

veya azaltan nedenlerin koşullarında hata” halini TCK’nın 30. maddesinin 3. fıkrasında düzenlediği görülmektedir. Bu kapsamda hem Alman Ceza Kanunu’nda hem de Türk Ceza Kanunu’nda çift taraflı hata durumuna özel bir kanuni düzenleme yer almamaktadır. Çift taraflı hata durumları, ayrı ayrı değerlendirilerek çözüm bulunabileceği için düzenlemeye gerek olmadığı ifade edilmektedir. Fakat failin çift taraflı hataya düştüğü durumlarda çözüm bulabilmek her zaman kolay değildir ve yargı kararlarında da meselenin karıştırıldığı görülmektedir⁶. Dolayısıyla bu çalışmada çift taraflı hata durumlarında Türk ve Alman ceza hukuku sistemlerine göre failin ceza sorumluluğunun nasıl belirleneceği ortaya koyularak uygulamadaki bazı hatalı kararların önüne geçilebilmesi de hedeflenmektedir.

Bununla beraber, bu çalışmanın odak noktası çift taraflı hatadır. Fakat çift taraflı hatada iki hatanın birleşiminden söz edileceği için diğer hata türleri de açıklanmak durumundadır. Bu nedenle kanuni düzenleme de dikkate alınarak hata türleri açıklanmış ve hata konusundaki hukuki düzenlemelere çalışma konumuzla bağlantılı olduğu sürece yer verilmiştir. Bu kapsamda çalışmada, öncelikle hata kavramı açıklanacak, ardından Türk ve Alman ceza hukuku sistemlerinde hata düzenlemesinin genel çerçevesi çizilecektir. Akabinde çift taraflı hata kavramı ve türleri açıklanarak çift taraflı hata durumlarında Türk ve Alman ceza hukukuna göre failin ceza sorumluluğunun nasıl belirleneceği değerlendirilecektir.

I. CEZA HUKUKUNDA HATANIN GENEL ÇERÇEVESİ

A. Hata Kavramı

Hata⁷, “hakikata uygun olmayan ve fakat hata eden kimsece katî surette, yani tereddütsüz hakikat olarak kabul edilen” olarak tanımlanmaktadır⁸.

⁶ İzzet Özgenç, *Ceza Hukuku, Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 450, dipnot 786; Ragıp Barış Erman, *Yanılgı ve Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006, s. 104.

⁷ Doktrinde hata kavramı yerine “yanılgı” veya “yanılma” kavramları da kullanılmaktadır. Alman hukukunda “irrtum”, İtalyan Hukukunda “errore”, Fransız hukukunda “erreur”, Amerikan ve İngiliz hukukunda ise “mistake, error” şeklinde karşımıza çıkan bu kavramı, Türkçe’de karşılamak için “hata” ve “yanılma” kavramları kullanılmaktadır. Bkz. *Türk Hukuk Lügatı*, Başbakanlık Basımevi, 1991, s. 120. Bununla birlikte, Kıyığı’nın Almanca sözlüğünde *irrtum* kavramının “hata, yanılma” anlamına geldiği belirtilerek her iki kelimenin bir arada kullanıldığı da belirtilmelidir. Bkz. Nazım Kıyığı, *Almanca Sözlük*, Beck C.H., 2010, s. 429. Çalışmamızda terim birliğini sağlamak adına, Türk kanun koyucunun ilgili madde başlığındaki tercihinin sadık kalınarak *hata* kavramı kullanılmıştır.

⁸ Türk Hukuk Lügatı, s. 120.

Bu bağlamda hata, kişinin zihnindeki gerçeklik ile objektif gerçekliğin birbirine uymaması anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, hatanın “*kasta maktun olmayarak insandan sadır olan yanılgılık*” şeklinde tanımlandığı da görülmektedir⁹. Dolayısıyla *tasavvur ile gerçekliğin bilinçli olmayan uyumsuzluğunun*, hatayı ortaya çıkardığı söylenmelidir¹⁰. Burada failin, mutlaka aktif bir düşünme eylemine girmesi aranmayıp o sırada zihninde oluşan resim ile olgulara veya normlara ilişkin gerçekliğin örtüşmemesi yeterli kabul edilmektedir¹¹.

Ceza hukukunda hata, failin dış dünyadaki maddi olgulara veya normatif dünyaya ilişkin *bilgisizliği* yahut var olan bilgileri *hatalı değerlendirmesi* olarak tanımlanabilir¹². Failin gerçeklikle ilgili hiçbir düşünceye sahip olmadığı (bilgisizlik) ya da tam olmayan (eksik) veya bu şartlarla ilgili olmayan (yanlış) bilgiye sahip olduğu durumlarda hatanın ortaya çıktığı kabul edilmektedir¹³. Doktrinde hatanın bir üst kavram olarak hem bilmeme hem de yanlış bilmeyi bünyesinde toplayan bir kavram olarak benimsendiği belirtilmelidir. Bu bilgi eksikliği veya var olan bilginin hatalı değerlendirildiği durumlarda; failin tasavvuru ile olgusal gerçeklik (*Sahverhalt*) veya hukuk kuralları (*Rechtsnorm*) örtüşmemektedir¹⁴. Örneğin, akrabalar arasında yaşanan cinsel ilişkiyi bulunduğu ülkede suç zanneden kişinin yanılgısı bilgisizliğinden kaynaklanırken; duyduğu trafik kazası sesini bomba zanneden kişinin yanılgısı ise değerlendirme eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Ceza

⁹ Türk Hukuk Lügatı, s. 120.

¹⁰ Arthur Kaufmann, *Das Unrechtsbewußtsein in der Schuldlehre des Strafrechts*, Verlag Krach, Mainz, 1949, s. 77; Erman, s. 4.

¹¹ Erol Cihan, *Ceza Hukukunda Fiili Hata*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul, 1971, s. 4; Erman, s. 4.

¹² Alman hukukunda *unkenntnis* ve *irriges annahme* kavramlarının kullanıldığı ve hatanın türlerinin de bu iki forma göre değerlendirildiğini görülmektedir. Bkz. Gropp Walter, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Springer, 2015, s. 563, kn. 15; 592, 594, 601, vd. Anglo Sakson hukukunda da *mistake of fact* ve *mistake of law* ayrımı bulunmaktadır. *Mistake of fact*, failin olgusal gerçekler hakkında yanılmasını ifade ederken; *mistake of law* halinde fail fiilinin suç teşkil etmediği konusunda hataya düşmektedir. Bkz. Rollin M. Perkin, “Ignorance and Mistake in Criminal Law, *University of Pennsylvania Law Review*, 1939, s. 35; Joel Samaha, *Criminal Law, Criminal Law*, (12th Edition), Cengage learning, 2017, s. 148.

¹³ Akbulut, 2021, s. 472

¹⁴ Akbulut, 2020, s. 596; Mahmut Koca/ İlhan Üzülmöz, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 12. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 300; Veli Özer Özbek/ Koray Doğan/ Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 9. Bası, Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 420; Fatih Selami Mahmutoğlu/ Serra Karadeniz, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi*, Beta Basım, 2017, s. 672.

hukukunda failin dış dünyadaki olgular ya da hukuk kuralları hakkında yanılmasına, failin hataya düştüğü hususun suçun unsurlarındaki konumuna göre farklı sonuçlar bağlanmaktadır. Aşağıda Türk Ceza Kanunu ve Alman Ceza Kanunu'nda hatanın nasıl düzenlendiği açıklanacaktır.

B. Kanuni Düzenleme

2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile *hata* konusunda kapsamlı bir düzenleme yapılmıştır. 765 sayılı eski TCK'nın sadece şahısta hata ve hedefte sapma halini düzenleyen 52. maddesi ve yasak hatasını mazeret kabul etmeyen 44. maddesi karşısında; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun *hata* kenar başlıklı 30. maddesinde; *suçun maddi unsurlarında hata* (m. 30/f. 1), *suçun nitelikli unsurlarında hata* (m. 30/f. 2), *ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlerin koşullarında hata* (m. 30/ f. 3) ve *işlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda hata* (m. 30/f. 4) düzenlenmiştir.

Bununla beraber, Alman Ceza Kanunu'nun 16. paragrafında *suçun maddi unsurlarında hata* (Tatbestandsirrtum), 17. paragrafında ise *yasak hatası* (Verbotsirrtum) düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 30. maddesi düzenlenirken mehaz ülke olarak kabul edilen Alman Ceza Kanunu'nun 16 ve 17. maddeleri ile benzer bir düzenlemeye yer verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, ACK'da düzenlenmeyen "hukuka uygunluk nedenlerinin koşullarında hata" ve "kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenlerin koşullarında hata" halinin TCK'nın 30. maddesinin 3. fıkrasında düzenlendiği belirtilmelidir.

1. Suçun Maddi Unsurlarında Hata (TCK m. 30/1, ACK m. 16/1)

TCK'nın 30. maddesinin birinci fıkrasında; "*Suçun maddi unsurlarını bilmeyen kimse kasten hareket etmiş sayılmaz. Bu hata dolayısıyla taksirli sorumluluk hali saklıdır.*" hükmü yer almaktadır¹⁵. Benzer şekilde, Alman Ceza

Kanunu'nun 16. maddesinin 1. fıkrasında; "*Fiilin icrası sırasında kanundaki suç tipinin unsurunu oluşturan bir durumu [maddi unsuru] bilmeyen kişi, kasten hareket etmiş olmaz. Taksirli davranış sebebiyle cezalandırılabilme saklıdır.*" hükmüne yer verilmektedir. Maddi unsurlar ile kastedilen suç tipinde yer alan ve dış dünyada algılanabilen objektif olgulardır. Örneğin, dikkatsizliği nedeniyle yerlerin cilalanmasında kullanılan maddeyi elbiseleri temizlemek için kullanan kuru temizlemeci, mala zarar verme suçundan (TCK m. 151) sorumlu olmayacaktır. Çünkü bu suç, sadece kasten işlenebilmektedir ve failin hatası suçun manevi unsurunu yani failin kastını ortadan kaldırmıştır. Ayrıca taksirle işlenen suçlarda fail, suçun maddi unsurlarında hataya dikkatsizliği veya özensizliği nedeniyle düşüyse bu durumda ceza sorumluluğu devam etmektedir. Örneğin, dolu tabancayı boş sanarak şaka maksatlı ateş eden ve bunun sonucunda bir insanı öldüren kimse taksirle öldürme suçundan dolayı sorumlu olacaktır¹⁶.

2. Suçun Nitelikli Unsurlarında Hata (TCK m. 30/2, ACK m. 16/2)

TCK'nın 30. maddesinin ikinci fıkrasında; "*Bir suçun daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli hallerinin gerçekleştiği hususunda hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır.*" hükmü yer almaktadır¹⁷. Benzer şekilde ACK'nın 16. maddesinin 2. fıkrasında; "*Fiilin icrası sırasında hata nedeniyle, daha hafif ceza öngören bir kanundaki suç tipini oluşturan durumların var olduğunu zanneden bir kişi, kasten işlenen suçtan dolayı, sadece daha hafif ceza öngören kanuna göre cezalandırılabilir.*" hükmüne yer verilmiştir. Bu kapsamda, fail suçun temel şeklini gerçekleştirdiğini zannederken hatası nedeniyle nitelikli halini gerçekleştirirse sadece suçun temel şeklinden

meydana gelen neticeye ilişkin olarak gerekli dikkat ve özen gösterilmiş olsaydı böyle bir netice ile karşılaşılmazdı şeklinde bir yargıya ulaşabiliyorsa; taksirle işlenmiş bir suç söz konusu olur. Ancak bu durumda neticenin taksirle gerçekleştirilmesinin kanunda suç olarak tanımlanmış olması gerekir. Bu nedenle, kendisinin sanarak başkasının çantasını alan kişinin yanılığında taksirin varlığı kabul edilse bile; kanunda hırsızlık fiilinin ancak yararlanma kasdıyla işlenebileceği belirtildiği için; böyle bir olay dolayısıyla ceza sorumluluğu doğmayacaktır. Buna karşılık, av hayvanı zannederek gerçekte bir insana ateş edip onun ölümüne neden olan kişinin bu hatasında taksiri varsa, adam öldürme kanunda taksirle işlenen bir suç olarak da tanımlandığı için, böyle bir olayda fail, taksirle adam öldürme suçundan dolayı sorumlu tutulacaktır." açıklaması yapılmıştır.

¹⁶Özgenç, *Ceza Hukuku, Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 553.

¹⁷Madde gerekçesinde ise; "*Kastın varlığına engel olan hata, suçun sadece temel şekline ilişkin unsurlar hakkında değil, aynı zamanda failin daha ağır veya hafif ceza ile cezalandırılmasını gerektiren nitelikli unsurları bakımından da ortaya çıkabilir. İkinci fıkra ile kişinin, suçun nitelikli unsurlarına ilişkin hatasından yaralanması öngörülmüştür.*" açıklaması yapılmıştır.

dolayı cezalandırılabilir. Örneğin; TCK m. 82/f. 1/d bendinde kasten öldürme suçunun; “*üstsoy veya altsoydan birine ya da eş veya kardeşe karşı*” işlenmesi daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hali olarak kabul edilmiştir. Eğer fail, düştüğü hata nedeniyle babasını öldürürse; öldürme suçunun “*üstsoy veya altsoydan birine ya da eş veya kardeşe karşı*” işlenmesi halini düzenleyen nitelikli şeklinden değil, temel şeklinden dolayı cezalandırılacaktır.

3. Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenlerin Koşullarında Hata (TCK m. 30/3)

TCK'nın 30. maddesinin 3. fıkrasında ise “*Ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlere ait koşulların gerçekleştiği hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır.*” hükmü yer almaktadır¹⁸. Madde gerekçesinde sadece hukuka uygunluk nedenlerinde hata zikredilmekle beraber, madde metninde *ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler* ifadesine yer verilmiştir. *Ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlerin* neler olduğu ise Türk Ceza Kanunu'nun birinci kitap ikinci kısım ikinci bölümünde gösterilmektedir. *Ceza sorumluluğu kaldıran veya azaltan nedenler* başlığı altında; kanunun hükmü ve amirin emri (m. 24), meşru savunma ve zorunluluk hali (m. 25), hakkın kullanılması ve ilgilinin rızası (m. 26), sınırın aşılması (m. 27), cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit (m. 28), haksız tahrik (m. 29), hata (m. 30), yaş küçüklüğü (m. 31), akıl hastalığı (m. 32), sağır ve dilsizlik (m. 33) ve geçici nedenler, alkol ve uyuşturucu madde etkisinde olma (m. 34) hallerine yer verilmiştir. İlgili bölümde hem hukuka uygunluk nedenleri hem de kusurluluğu etkileyen nedenler birlikte düzenlenmiştir¹⁹. Bu nedenle, 3. fıkranın her iki hata halini de kapsadığı

kabul edilmelidir. Uygulamada da Yargıtay, söz konusu fıkranın hem hukuka uygunluk nedenlerini hem de kusurluluğu etkileyen nedenleri kapsadığını kabul etmektedir²⁰.

TCK'nun 30. maddesinin 3. fıkrasında yer verilen hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata, Alman Ceza Kanunu'nda düzenlenmemiştir. Bu hata, Alman hukukunda “*Erlaubnistatbestandsirrtum*” (*izin tipinde hata*) veya “*Erlaubnissachverhaltsirrtum*” (*izin normunda olgusal gerçeklik hatası*) gibi farklı şekillerde ifade edilmektedir. Örneğin, bir yabancının aceleyle kendisine doğru yaklaştığını ve elini cebine attığını gören kişi, cebinden bıçak çıkaracağını düşünerek onu yere serer. Oysa yere serdiği yabancı, yol tarifi almak amacıyla cebindeki haritaya uzanan bir turisttir²¹. Bu durumda fail, meşru savunmanın koşullarından biri olan *saldırımın varlığında* hataya düşmüştür. Hukukun bu hataya nasıl bir sonuç bağlayacağı konusunda Alman ceza hukuku doktrininde kapsamlı tartışmalar yürütülmektedir²². Baskın görüş, kanuni düzenleme olmaması nedeniyle failin lehine olan tipiklik hatası kurallarının kıyasen uygulanmasını öngören *sınırlı kusur teorisidir*²³

²⁰Yargıtay Ceza Genel Kurul Kararı, E. 2014/1-336, K. 2015/352, K. 04.04.201 tarihli kararında; “*Fıkra da hem hukuka uygunluk sebebinin maddi şartlarında hata, hem de kusurluluğu etkileyen hata halleri düzenlenmiştir.*” Benzer yönde; bkz. YCGK Kararı, E. 2013/1-664, K. 2013/622, T. 25.09.2012.

²¹Roxin, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, § 14, s. 622, kn. 52; Heinrich, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, § 31, s. 472, kn. 67.

²²Bu hususta Alman ceza hukuku doktrininde (1) Katı Kusur Teorisi (die strenge Schuldtheorie), (2) Değiştirilmiş Kast Teorisi (modifizierte Vorsatztheorie), (3) Tipikliğin Olumsuz Unsurları Teorisi (die Lehre von den negativen Tatbestandsmerkmalen), (4) Sınırlı Kusur Teorisi (die eingeschränkte Schuldtheorie), (5) Hukuki Sonuçları Yönlendirilmiş Kusur Teorisi (die rechtsfolgenverweisende Schuldtheorie), (6) Bağımlı kusur teorisi (die unselbstständige Schuldtheorie), (7) Hukuki Sonucu Bağımsız Kusur Teorisi ve (8) İzin Verilen Risk Görüşü olmak üzere sekiz farklı yaklaşım geliştirilmiştir. Teoriler hakkında detaylı bilgi için bkz. Buket Abanoz Öztürk, *Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Koşullarında Hata*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2021.

²³Börker Rudolf, Ein Vorschlag zu der Rechtsprechung über die irrtümliche Annahme der tatbestandlichen Merkmale eines anerkannten Rechtfertigungsgrundes, *JR (Juristische Rundschau)*, 1960, s.168-170, s.168; Engisch Karl, “Tatbestandsirrtum und Verbotsirrtum bei Rechtfertigungsgründen, Kritische Betrachtungen zu den §§ 19 und 40 des Entwurfs 1958”, *ZfSW (Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft)*, 1958, s. 566-615, s. 585; Kaufmann Arthur, “Zur Lehre von den negativen Tatbestandsmerkmalen”, *JZ*, 1954, s. 653-659; Köhler Michael, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 1. Aufl., Springer, 1997, s. 326; Krey, Esser, *Deutsches Strafrecht, Allgemeiner Teil*, Bd. 1, 5. Aufl. 2012, § 20 kn. 712; Kuhlen Lothar *Die Unterscheidung von vorsatzausschließendem und nichtvorsatzausschließendem Irrtum*, 1. Aufl., Peter Lang, Frankfurt am Main Bern New York Paris, 1987, s. 298; Kühl Kristian, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 8. Aufl., Franz Vahlen, 2017, § 13 kn. 18, 71; Roxin, *AT*, § 14, kn. 62, 64; Schaffstein Freidrich: “Putative Rechtfertigungsgründe und finale Handlungslehre”,

¹⁸Madde gerekçesinde; “*Hükümet Tasarısının 23 üncü maddesinin 3 üncü fıkra veya bendinde düzenlenen “hukuka uygunluk nedenlerinde hata” ile ilgili hüküm, bölüm başlığına paralel olarak değiştirilmiştir. Madde metnindeki “hukuka uygunluk nedenleri” yerine, “ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler” ibaresi konulmuştur. Somut olayda söz konusu nedenlere ait koşulların gerçekleştiği hususunda hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanabilecektir. Ancak, bunun için hatanın kaçınılmaz olması gerekir. Hatanın kaçınılmaz olması durumunda ise, kişi işlediği fiilden dolayı sorumlu tutulacak ve fakat bu hata, temel cezanın belirlenmesinde göz önünde bulundurulacaktır.*” açıklaması yapılmıştır.

¹⁹Benzer bir düzenleme yönteminin, İngiliz hukukunda da tercih edildiği görülmektedir. Genel mazeret nedenleri (general-legal defences) başlığı altında, fiilin hukuka aykırılığının yanı sıra ceza sorumluluğuna, ceza miktarına ve suça etki eden nedenlerin tamamı düzenlenmiştir. Bkz. John Smith, *Criminal Law*, 9th Edition, London-Edinburgh-Dublin, Butterworths, 1999, s. 189 vd. Bu yöntemin eleştirisi için bkz. Tuğrul Katoğlu, “Türk Ceza Kanunu ve Hukuka Uygunluk Nedenlerinin sistematigi”, *Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku, Das Strafrecht im deutsch-türkischen Rechtsvergleich*, 3, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, Prof. Dr. Dr. Eric Hilgendorf, Prof. Dr. Yener Ünver (Yayına Hazırlayanlar), 2010, s. 147- 155, s. 149.

(*die eigenschranke Schuldtheorie*) (ACK m. 16). Nitekim bu çözüm yolu için kast, *haksızlık kastı* olarak yorumlanmıştır. Kastı kaldıran hata hallerinin suçun maddi unsurlarında hata ve hukuka uygunluk sebeplerinin maddi şartlarında hata olduğu, ancak kanunda bu hata hallerinden sadece birinin düzenlendiği, diğeri bakımından ise suçun maddi unsurlarında hataya ilişkin hükmün (ACK m. 16) failin lehine olması sebebiyle *kıyasen* uygulanması gerektiği ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, Türk Ceza Kanunu'nda bu konuda bir düzenlemenin (TCK m. 30/f. 3) varlığına rağmen hükmün belirsizliği ve mahkeme kararlarındaki²⁴ farklı sonuçlar bu konudaki tartışmanın sürmesine neden olmaktadır. Fakat Türk doktrininde de baskın görüş, söz konusu düzenlemeyi hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hataya düşen failin kastının ortadan kalktığı şeklinde yorumlamaktadır²⁵ (TCK m. 30/ f. 1).

TCK'nun 30. maddesinin 3. fıkrasında yer verilen “kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan nedenlerin koşullarında hata” ise Alman hukukunda “*Entschuldigungssachverhaltsirrtum*” (*mazeret nedenlerinde hata*) olarak adlandırılmaktadır. Alman kanun koyucu, TCK m. 30/f. 3'ün muadili olabilecek bir düzenlemeye gitmemiştir. Fakat ACK m. 35'de *kusurluluğu ortadan kaldıran zorunluluk halinin koşullarında hataya düşülmesi* özel olarak düzenlenmiştir. ACK m. 35, f. 2'de: “*Fail, fiili gerçekleştirirken hataya düşerek, birinci fıkra uyarınca kusurluluğunu ortadan kaldıracabilecek nitelikte olan durumların var olduğunu zannederse, sadece hataya düşmekten*

MDR, 1951, s. 196-200, s. 196; Scheffler Uwe: “Der Erlaubnistatbestandsirrtum uns seine Umkehrung, des Fehlens subjektiver Rechtfertigungselemente, *Jura*, 1993, s. 617- 626, s. 617; Günter Stratenwerth, Lothar Kuhlen, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 6. Aufl., Franz Vahlen, 2011, § 9, kn. 158; Hellmuth Weber, “Der Irrtum über einen Rechtfertigungsgrund”, *JZ*, 1951, s. 260-263, s. 260.

²⁴Yargıtay bazı kararlarında (Yargıtay 14. CD., E7351/1926, T. 10.04.2017; 14. CD., E. 2013/14-349, K. 2014/96, T. 4.12.2007) söz konusu hatayı kusurla ilişkilendirse de diğer bazı kararlarında (Yargıtay 13. CD., E. 2018/13059, K. 2019/6299, T. 11.4.2019; YCGK, E. 2014/15-259, K. 2017/449, İtirazname: 2011/224343) kaçınılmaz hatanın kastı ortadan kaldırdığına hükmetmiştir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu da kaçınılmaz hatada failin kastının ortadan kalktığından bahisle failin beraatine karar verdiği kararı bulunmaktadır (YCGK E. 2014/15-229, K.2017/449, T. 31.10.2017). Dolayısıyla Yargıtay kararlarından bu hatanın kastla mı yoksa kusurla mı ilişki olduğu konusunda istikrarlı bir sonuç çıkarmak mümkün gözükmemektedir. Yargıtay kararlarına ilişkin detaylı bilgi çalışmanın üçüncü bölümünde yer almaktadır.

²⁵Özgenç, *Ceza Hukuku, Genel Hükümler*, s. 470; Artuk/Gökçen/Alşahin/ Çakır, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 14. Bası, Adalet Yayınevi, 2020, s. 653; Olgun Değirmenci, “Ceza Hukukunda Yanılma Kavramı ve Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Yanılma”, *TBB*, 110, 2014, s. 129-188, s. 177; Erman, s. 386; Raşit Karaaslan, “Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Koşullarında Hata”, *Legal Hukuk Dergisi (LHD)*, 15(172), 2017, s. 1665-1721, s. 1694.

kaçınabileceği hallerde cezalandırılır. Ceza 49 uncu maddenin birinci fıkrası uyarınca indirilir.” hükmüne yer verilmektedir²⁶. Kusurluluğu ortadan kaldıran diğer hallerde kaçınılmaz hataya düşülmesi durumunda failin ceza sorumluluğunun nasıl etkileneceği kanunda açıkça düzenlenmemiştir. 35. maddenin kıyasen kusurluluğu ortadan kaldıran diğer nedenler için de geçerli olduğu ileri sürülebilir²⁷. Bu durumda failin hatası kaçınılmazsa, kusuru ortadan kalkacaktır (TCK m. 30/f. 3; ACK m. 35). Eğer failin hatası kaçınılabiliirse ne kastı ne de kusuru ortadan kalkmayacak ve fail işlediği suçtan sorumlu olacaktır.

4. Haksızlık Hatası (TCK m. 30/4, ACK m. 17)

Türk Ceza Kanunu'nun 30. maddesinin 4. fıkrasında ise “*İşlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, cezalandırılmaz.*” hükmü yer almaktadır. Benzer şekilde, ACK m. 17'de; “*Fail, fiilin icrası sırasında haksızlık gerçekleştirme bilincine sahip değilse ve bu hatasından kaçınması da mümkün değilse, kusurlu hareket etmiş sayılmaz. Failin hatası kaçınılabılır bir hata ise, ceza 49 uncu maddenin birinci fıkrasına göre indirilebilir.*” hükmüne yer verilmiştir²⁸. Dolayısıyla fail, işlediği fiili cezalandıran bir kuralın varlığı konusunda bilgi sahibi olmadığı veya bu kuralı yanlış değerlendirdiği için hareketine izin verildiğini düşünürse *doğrudan haksızlık hatası* ortaya çıkmaktadır²⁹. Bununla birlikte fail, hareketine izin veren bir hukuk normu olduğuna inanmasına rağmen aslında böyle bir norm mevcut değilse veya normun kapsamını gerçekte olduğundan geniş zannediyorsa *dolaylı haksızlık hatası* veya *izin hatası* ortaya çıkar. Dolayısıyla doğrudan haksızlık hatasında fail, hareketini yasaklayan ve hukukun kabul ettiği bir normun varlığı veya kapsamı hakkında hataya düşerken; dolaylı haksızlık hatasında fail, hareketine izin veren bir normun varlığı veya kapsamı hakkında hataya düşmektedir³⁰. Örneğin; 1990'lı

²⁶Yenisey/Plagemann, *Alman Ceza Kanunu*, Strafgesetzbuch (StGB), Almanca Metin, Türkçe Çeviri, Açıklamalar ve Sözlük, Genişletilmiş 2. Baskı, 2015, s. 18.

²⁷Christian Brand /Maximillian Lenk, “Probleme des Nötigunhsnotstands”, *JuS*, 2013, s. 885 vd.

²⁸*Karşılaştırmak için bkz. § 17 StGB: “Fehlt dem Täter bei Begehung der Tat die Einsicht, Unrecht zu tun, so handelt er ohne Schuld, wenn er diesen Irrtum nicht vermeiden konnte. Konnte der Täter den Irrtum vermeiden, so kann die Strafe nach §49 Abs. 1 gemildert werden.”* bkz. Yenisey/Plagemann, *Alman Ceza Kanunu*, Strafgesetzbuch (StGB), Almanca Metin, Türkçe Çeviri, Açıklamalar ve Sözlük, Genişletilmiş 2. Baskı, 2015, s. 18.

²⁹Dönmezer S/Erman S, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, s. 340; Gropp, *AT*, s. 565, kn. 27.

³⁰Wessels/Beulke/Satzger, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 49. Auflage, C.F. Müller, 2019, s. 258,

yıllarda Münih'te intihar etmek isteyen insanlara ihtiyaç duydukları ilaçları sağlamak suç değildir ve cezalandırılmaz³¹. Uzun yıllar yurtdışında yaşayan ve ülkeye dönen (A) bu süre zarfından yürürlüğe giren intihara yardım etme suçunun varlığından habersiz olarak birine ilaç sağlarsa *doğrudan haksızlık hatasına* düşmüş olur. Bununla beraber, bir futbol maçında kendisine saldıran taraftarla aralarında yaşanan gerginlik sona erdikten sonra bile meşru savunma kapsamında saldırgana vurmaya devam edebileceğini düşünen fail, meşru savunmanın kapsamı konusunda yanılmaktadır. Bu durumda *dolaylı haksızlık hatası* (izin hatası) ortaya çıkar. Her iki durumda da failin hatası kaçınılmazsa kusurunun ortadan kalktığı kabul edilmektedir (TCK m. 30/f. 4; ACK m. 17).

II. ÇİFT TARAFLI HATA

A. Çift Taraflı Hata Kavramı

Çift taraflı hatada, düz (olumlu) hata ile tersine (olumsuz) hata hali aynı olayda gerçekleşmektedir. Bir başka ifadeyle, bir taraftan dış dünyada gerçekleşen bir olay failin eksik veya yanlış bilgisi nedeniyle zihnindeki gerçeklikle uyuşmazken; diğer taraftan fail gerçekte bulunmayan bir olayı var zannederek ceza sorumluluğuna ilişkin doğru olmayan bir sonuca varmaktadır. Bu durumda, failin yanılması hem dış dünyadaki olgular hem de hukuk kuralları hakkında olmaktadır.

Örneğin, fail hatalı tasavvuru nedeniyle bir taraftan suçun maddi unsurlarında hataya düşerken (düz hata-olgusal gerçeklik hakkında); diğer taraftan tersine unsur hatasına (tersine hata-normatif gerçeklik hakkında) düşebilir. Veyahut fail, hukuka uygunluk nedeninin maddi koşullarında hata (olgusal gerçeklik hakkında hata) ile gerçekleştirdiği fiilin haksızlık teşkil ettiği hususunda izin hatasına (normatif gerçeklik hakkında hata) aynı olayda düşebilir. Dolayısıyla çift taraflı hatanın ilk şeklinde fail, gerçekleştirmeyi kast ettiği suçu yanılması nedeniyle işleyememekte fakat başka bir suçu yerine getirmektedir. İkincisinde ise hareketine izin veren bir norm olduğunu düşünmesine rağmen söz konusu hukuka uygunluk nedeninin (izin normu) maddi koşullarında hataya düşer, fakat söz konusu koşullar fiilen var olsalar bile failin düştüğü değerlendirme hatası nedeniyle hareketi hukuka uygun olmayacaktır. Hatalı tasavvurların birleştiği bu gibi durumlarda çözüm bulabilmek her zaman kolay değildir. Aşağıda çift taraflı hata türleri ve hukuki

kn. 761.

³¹Örnek için bkz. Wessels/Beulke/Satzger, s. 249, kn. 731.

sonuçları örneklerle birlikte açıklanacaktır.

B. Çift Taraflı Hata Türleri

1. Suçun Maddi Unsurlarında Hata ile Tersine Unsur Hatasının Birleşimi

Doktrinde “gelincik olayı” (Mauswieselfall) olarak bilinen olayda³²; ormanda avlanan bir kişi, avlanması yasak³³ olan bir gelinciği, fare zannederek vurur. Fakat fail, farenin de avlanması yasak olan hayvanlar arasında olduğunu düşünmektedir. Aslında fare, avlanması yasak olan hayvanlar arasında değildir (hata 1) ve zaten failin vurduğu hayvan da fare değil; avlanması yasak olan gelinciktir (hata 2). Failin gerçekleştirmek istediği suçu hatası nedeniyle işleyemediği (suçun maddi unsurlarında hata), fakat başka bir suçun maddi unsurlarını gerçekleştirdiği (tersine unsur hatası) bu gibi durumlarda *çift taraflı hata* bulunmaktadır.

Bu kapsamda, failin ceza sorumluluğunun nasıl belirleneceği doktrinde tartışılmaktadır. Örnek olayın yazarı *Baumann*, ilk başta meseleyi “yasak hatası” başlığı altında “haksızlık bilincinin bölünebilirliği” bağlamında çözmüştür. Nitekim kitabının üçüncü basısında, “tipiklik hatası ve yasak hatası kombinasyonunda” failin davranışının haksızlık teşkil ettiğini bilmemesi nedeniyle bir yasak hatası olduğunu yazmaktadır³⁴. Fakat yazar, kitabının beşinci basısında bu görüşünü değiştirerek “tipiklik hatası ile yasak hatası kombinasyonundan” bahsetmez ve olayda “tersine hata” ve “tipiklik hatası” bileşimi olduğunu söyler³⁵. Failin farenin avlanmasını yasak zannetmesini *mefruz suç*; vurduğu hayvanın gelincik olduğunu bilmemesini ve fare zannetmesini ise kastı ortadan kaldıran tipiklik hatası olarak

³²Maus-wiesel örneği için bkz. Baumann, *Strafrecht, AT*, 3. Bası, 1964, s. 383; Baumann/Weber/Mitsch, *Strafrecht, AT*, § 21, kn. 56. Gropp, *Doppelirrtum*, s. 601; Wolf, *Doppelirrtümer im Strafrecht*, s. 418.

³³Türk Ceza Hukukunda 6831 sayılı Orman Kanunu'na göre idari para cezasını gerektiren kaçak avlanma; Alman Ceza Kanunu'nun 292. Maddesinde suç olarak düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre: “Her kim başkasına ait avlanma hakkını veya avlanma iznini ihlal ederek, 1. Yabani hayvanları avlamak üzere izler, yakalar; telef eder, kendisine veya üçüncü bir kişiye mal edinirse veya 2. Av hukukuna tabi bir eşyayı, kendisine veya üçüncü bir kişiye mal edindirir, buna zarar verir veya ihmal ederse, üç yıla kadar hapis cezası veya idari para cezası ile cezalandırılır.”

³⁴Baumann, *AT*, s. 383.

³⁵Baumann, *AT*, s. 419.

değerlendirmektedir³⁶.

Alman doktrininde baskın görüş gelincik olayında, suçun maddi unsurlarında hata ve yasak hatası arasında bir rekabet söz konusu olduğunu ve suçun maddi unsurlarında hatanın varlığı durumunda, kastı ortadan kalkan fail için diğer unsurlara (kusur basamağına) inmeye gerek olmadığını ifade etmektedir³⁷. Bu çözüme göre; olayda suçun maddi unsurlarında hata uygulama alanı bulduğu takdirde, failin kastı ortadan kalkacağından suçun taksirli hali düzenlenmiyorsa failin cezalandırılması mümkün olmayacaktır.

Bununla birlikte, failin gerçekleştirdiği netice bakımından kastı ortadan kalkarken; düşündüğü ve gerçekleştirmeyi istediği konu (farenin öldürülmesi) bakımından bir sorumluluğu doğacak mıdır? Fare, avlanması yasak olan hayvanlar arasında sayılmamasına rağmen fail yanılarak avlanmasının yasak olduğunu zannetmiştir. Bu durumda iki görüş ortaya çıkmaktadır. Bir görüş, failin suça teşebbüs nedeniyle cezalandırılması gerektiğini savunmaktadır. Fakat bizim de katıldığımız görüşe göre; faili teşebbüsten cezalandırmak, kişinin zihninden geçirdikleri nedeniyle bir başka ifadeyle “düşünce haksızlığından” dolayı cezalandırılması anlamına gelebilir³⁸. Bu nedenle failin düştüğü bu hatada (vurduğu hayvanın fare olduğunu düşünmesi), cezalandırılmayan eylem söz konusudur.

Doktrinde azınlıkta kalan yaklaşım ise failin kaçak avlanma suçu bakımından sorumluluğu doğmamakla birlikte hırsızlık suçu bakımından cezalandırılmasının mümkün olabileceği yönündedir³⁹. Alman Ceza Kanunu’nun 292. maddesinde yer alan “vahşi” özelliğini hatalı olarak varsayan fail için kaçak avlanmaya teşebbüsten dolayı ceza verilememesinin kanundan

kaynaklanan bir boşluk olduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşıma göre, kaçak avlanmaya teşebbüsün kanunda düzenlenmemesi nedeniyle failin hırsızlık suçundan dolayı cezalandırılması gerekir. ACK m. 242/f. 1’de düzenlenen hırsızlık suçunun subjektif tipikliğinin gerçekleştiğini kabul etmek isteyen eşdeğerlilik teorisi kaçak avlanma amacının hırsızlık amacının gerekliliklerini yerine getirdiğini savunmaktadır. Eyalet mahkemesi düzeyinde de bu görüşe yakın bir kararın verildiği görülmektedir⁴⁰. Fakat kanaatimizce, Alman Ceza Kanunu’nun 242. (hırsızlık), 246. (güveni kötüye kullanma) ve 292. (kaçak avlanma) maddeleri arasındaki benzerliğe rağmen, iki yarımından ve dolayısıyla gerçekleşmeyen tipiklikten bir suç çıkarılması mümkün değildir. Böyle bir çıkarım, kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesine aykırılık teşkil etmektedir⁴¹. Ayrıca kaçak avlanma kastının hırsızlık kastıyla (mal edinmek) aynı olduğunu söylemek, istenilen sonuca göre düşünmek olacaktır.

Özetle, bu olayda tartışılan dogmatik soru “*normatif alandaki yanlış pozitif özgüllemenin ampirik alandaki yanlış negatif özgüllemeyi ortadan kaldırıp kaldırmayacağı*” şeklinde formüle edilebilir⁴². Dolayısıyla şu soruyu sormak mecburi hale gelir: Failin kastı neyi kapsamalıdır? Bir başka ifadeyle, kastın konusu nedir?

Örnek olay bakımından kastın konusu üç farklı şekilde formüle edilebilir:

1) Suç tipine uyan maddi olayın unsurları (vurduğu hayvanın Federal Avcılık Yasası listesinde yer aldığını bilmesi aranmaz);

2) Avlanabilir hayvan veya avlanması yasak hayvana dair bilgi (failin

⁴⁰Karara konu olayda fail, satın aldığı fakat henüz ücretini ödemediği bir makineyi başkasına vermiştir. Fail, ücreti ödenmemiş bir malın mülkiyetinin kendisine geçmediğini, dolayısıyla söz konusu eşyanın başkasına ait olduğunu düşünmektedir. Mahkeme konuya ilişkin kararında sanığın haksız mal edinme suçunu kasten işlediğine karar vermiştir. Mahkemeye göre, “*malın bir başkasına ait olması, Al.CK § 264 uyarınca suç tipinin maddi unsurlarından biridir. Buna göre, kastın var kabul edilmesi için bu başkasına ait olma durumunun dayanağı olan maddi vakıaların bilinmesi kast açısından yeterli kabul edilemez. Tipin içe dönük yönü ancak malın sahibinin bir başkası olduğunun fail tarafından bilinmesi veya en azından hesaba katılması durumunda gerçekleşmiş sayılabilir. Diğer yönden ise bu bilgi, kastın varlığı açısından yeterli olacaktır. Fail, malın üçüncü bir kişiye ait olduğunu varsayar ve bu varsayım sonuç olarak gerçekle örtüşür ise, kasten haksız mal edinme suçundan sorumlu tutulabilecektir; hatta fail kendi zihninde, doğru bir hukuksal değerlendirme ile malın sahibi olarak kendisini görmesi gerekecek bir maddi vakıanın varlığına inanmış olsa bile*”. Bavyera Yüksek Eyalet Mahkemesi’nin 14 Kasım 1962 tarih ve RReg. 1 St 532/62 sayılı kararı, NJW 1963, s. 310.

⁴¹Gropp, *Doppelirrtum*, s. 606.

⁴²Schünemann/ Lauffhütte, Rissing-van Saan, Tidemann (Hrsg.), *Strafgesetzbuch*, Leipziger Kommentar, Bd. 10, 12. Aufl. 2008, § 292, kn. 67.

³⁶Baumann’ın başlangıçta bir yasak hatası olduğunu düşünmesinin nedeni, Alman doktrininde kast teorisinin hâkim olduğu bir zamanda bu açıklamaları yapmasına dayanıyor olabilir. Nitekim Baumann’ın da o zaman savunduğu kast teorisine göre, haksızlık bilinci kastın ayrılmaz bir parçasıdır ve kastın ana sorusu failin (hangi nedenle olursa olsun) eylemlerinin hukuka aykırılığı konusunda hataya düşüp düşmediğidir. Bu bağlamda, Baumann kastı “hukuka aykırı bir suç işlemediğini bilmek ve istemek” olarak anlamaktadır. Bu yaklaşım, benzer şekilde kast teorisini savunan Bindokat tarafından gelincik olayında yapısal olarak benzeyen bir çift taraflı hata bileşeni olduğu, haksızlık bilincinin farkında olmak için sadece “normun doğru bilgisi değil, aynı zamanda belirli bir vakadaki geçerliliğinin doğru bilgisinin” olduğu yönünde desteklenmiştir. Bkz. Bindokat, NJW, 1963, s. 745.

³⁷Baumann, AT, s. 419; Gropp, AT, § 13, kn. 30.

³⁸Gropp, AT, § 13, kn. 30.

³⁹Welzel, *Das Deutsche Strafrecht*, 6. Aufl. 1958, s. 295; Kindhauser/Böse, *Strafrecht, Besonderer Teil II*, 10. Aufl. 2019, § 11, kn. 42; Gropp, *Doppelirrtum*, s. 601, 606.

vurduğu hayvanın Federal Avcılık Yasası listesine dahil olduğunu bilmesi aranır)

3) Bu iki unsurun birleşimi (suç tipine uyan maddi olay ve hayvanın avlanmasının yasak olup olmadığı bilgisi)⁴³.

Baskın görüş, örnek olayda kastın kapsamı konusunda üçüncü formülü tercih etmektedir. Bir taraftan vahşi hayvanla ilgili hukuki hatanın, failin kastını ortadan kaldırmayacağını kabul etmektedir. Diğer taraftan, gelincik olayında failin kastının ortadan kalkması gerektiğini ifade etmektedir. Eğer maddi olay, kastın konusu olarak kabul edilmezse, bu konudaki bir yanılma kastı ortadan kaldıramaz. Yani eğer gelincik olayında kastın konusu, “avlanması yasak hayvan” olarak kabul edilir ve fail bunu “bilerek” avlarsa, o zaman mefruz suç oluşmaz. Çünkü failin avlanması yasak bir hayvanı vurmaya yönelik kastı her halükârda vardır. Gerçekleşen suçta da failin düşüncesinde de avlanması yasak olan bir hayvan söz konusudur. Bu hayvanın “gelincik”, “sansar” veya “fare” olmasına bakılmamalıdır. Dolayısıyla hukuki yorum hatasında, anlam bilgisinin mevcudiyetine rağmen fail fiiline izin verilmediğini zannettiği için haksızlık bilinci bulunmaktadır. Bu görüşe göre, olayda objektif tipikliği yerine getiren fail, hem “avlanması yasak bir hayvan” olduğunu hem de “av haklarının ihlalini” varsayar ve bu nedenle Alman Ceza Kanunu’nun 292. maddesinin birinci fıkrasına göre, cezası objektif olarak haklı görülür.

Karşı görüşe göre ise gelincik olayında, mesele *tipikliğin normatif unsurları hakkında hata* kuralları çerçevesinde çözülebilir⁴⁴. Tipikliğin normatif unsurları, dış dünyada algılanamayacak olan ve bir normun varlığıyla tasavvur edilebilen unsurlardır. Normatif unsurlara ilişkin hataya düşen failin, bu unsurların hukuki anlamını bilmesi aranmayıp kastının bu unsurların somut olaydaki varlığını kapsaması yeterli görülmektedir. Bunun nedeni olarak, ortalama bir kişiden yalnızca ceza normunun çekirdeği hakkında bilgi sahibi olmasının beklenebileceği kuralı gösterilmektedir. Olayda failin avlanması yasak olan hayvan hakkında yanılması, tipikliğin normatif unsurları hakkında hataya düşmesine neden olmuştur⁴⁵. Failin suçun kanuni tanımında yer alan bir unsurun ceza hukukundaki niteliği konusunda düştüğü bu hata, *hukuki yorum hatası* (Subsumtionsirrtum) veya *hukuki değerlendirme hatası*

olarak kabul edilmektedir⁴⁶. Fail bu durumda maddi unsur kapsamına giren olgunun gerçekliği konusunda doğru düşünceye sahip olmakla birlikte hukuki düzenlemedeki yorumu konusunda hataya düşmektedir⁴⁷. Failin normatif unsurlardaki yorum hatası nedeniyle hareketinin haksızlık teşkil ettiği hususunda düştüğü hatalar yasak hatası kapsamında değerlendirilmektedir. Bilgisizliğin konusu, tipikliğin normatif unsuru olan “avlanması yasak olan hayvan” ise bu durumda failin kasten hareket ettiği kabul edilmelidir. Çünkü burada failin kastının varlığı için “avlanması yasak olan hayvan” kavramını bir hukukçu gibi yorumlaması aranmaz. Normatif unsurlarda ve yoruma ihtiyaç duyulan tanımlanabilir unsurlarda, failin normun içeriğini anlayıp anlamadığı doktrinde kabul edilen *uzman olmayanlar alanında paralel değerlendirme* (Parallelwertung in der Laiensphäre) esaslarına göre yapılmaktadır. Olayda fail, vurduğu hayvanın avlanması yasak bir hayvan olan gelincik olduğunu bilmemektedir. Avlanma ve mal edinme hakkı, ayrılmaz bir şekilde avlanması yasak olan hayvan listesine bağlıdır. Dolayısıyla suçun konusu, yani hayvanın türü burada önemlidir. Her ne kadar fail, vurduğu farenin de avlanması yasak bir hayvan olduğunu düşünse de hukuken yasak değildir. Dolayısıyla burada fail yasak hatasına düşmektedir. Dış dünyada gerçekleşmemiş ve failin zihninde kalmış olan kaçak avlanma suçundan dolayı fail cezalandırılmamalıdır.

Türk doktrinde farklı konuların söz konusu olduğu bu gibi durumlarda failin nasıl cezalandırılacağı tartışılmaktadır. Genel olarak, konunun aynı değerde olup olmamasından yola çıkılarak belirleme yapılmaktadır. Konu aynı değerde ise failin yanılması önemli olmayıp sadece bir motivasyon (saik) hatası bulunduğundan fail cezalandırılmaktadır⁴⁸. Doktrinde bir görüş, düşünülen konu bakımından teşebbüs, fiilen gerçekleşen konu bakımından ise kanunda belirtilmişse taksirli sorumluluğun söz konusu olacağını belirtmektedir⁴⁹. Diğer görüş, gerçekleşen fiilin taksirli şekli var ise fail ancak taksirinden dolayı sorumlu olacağını kabul etmektedir⁵⁰.

⁴⁶Subsumtionsirrtum kavramı Türk doktrininde hukuki yorum hatası veya niteleme hatası olarak ifade edilmektedir. (Bkz. Erman, s. 39). Benzer şekilde hukuki değerlendirme hatası şeklinde ifade eden yazarlar da mevcuttur (Yerdelen, “Ceza Hukukunda Yorumlama Hatası (Der Subsumtionirrtum)”, *Ceza Hukuku Dergisi*, 9 (25), 2014, s. 69-101). Bununla birlikte kavram, Türkçe’de “altlama hatası” olarak da karşılanmaktadır. Bkz. Kıyğı, *Almanca-Türkçe Sözlük*, s. 372.

⁴⁷Akbulut, s. 478.

⁴⁸Koca/Üzülmez, s. 242; Öztürk/Erdem, s. 292.

⁴⁹Koca / Üzülmez, s. 243.

⁵⁰Akbulut, s. 476.

⁴³Wolf, *Doppelirrtümer im Strafrecht*, s. 432.

⁴⁴Gropp, *Doppelirrtum*, s. 605.

⁴⁵Kindhäuser, *AT*, § 27, kn. 19, 20.

Bununla beraber, Türk ceza hukukunda bir görüş, çift taraflı hatayı “esaslı olmayan hata” olarak değerlendirmiş, fail hataya düşmeseydi de hareketi suç teşkil edeceğinden gerçekleştirilmeyi kast ettiği, fakat objektif durumda hatası nedeniyle oluşmayan suçtan kasten işlenmiş gibi cezalandırılması öngörülmüştür. Fakat irade lehine çözümü benimseyen bu görüş, çift taraflı yanılan failin durumu için hata teorisi ile uyumlu bir çözüm sunmamaktadır. Suçun maddi unsurlarında hata ve değerlendirme hatasına aynı olayda düşülmesi durumunda suçun maddi unsurlarında hatanın öncelik kazanacağı belirtilmektedir⁵¹. Bu durumda, failin söz konusu suç bakımından kastı ortadan kalkacağı için eğer suçun taksirli hali cezalandırılıyorsa ve failin taksiri varsa suçun taksirli şekliyle sorumluluğu söz konusu olacaktır (TCK m. 30/f. 1). Kanaatimizce çift taraflı hata durumunda, failin düştüğü hata halleri ayrı ayrı değerlendirilerek bir sonuca varılmalıdır. Gelincik olayında, failin suçun maddi unsurlarında düştüğü hata, yasak avlanma suçu bakımından kastını ortadan kaldırırken; ikinci düştüğü hatta ancak elverişsiz bir teşebbüse neden olabilir. Bu durumda, Türk ceza hukukuna göre failin cezalandırılması mümkün gözükmemektedir.

2. Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Koşullarında Hata ile İzin Kapsamında Hatanın Birleşimi

Çift taraflı hatanın diğer görünümü olarak; hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata (olgusal gerçeklik hakkında hata) ile izin kapsamında hatanın (normatif gerçeklik hakkında hata) birleşimi gösterilmektedir. Örneğin: Bahçesinden elma çalan çocukları gören ev sahibi, malın değerinin azlığına rağmen meşru savunma hukuka uygunluk nedeni kapsamında olduğunu düşünerek (hata 1: izin kapsamında) çocuklara ateş etmiştir. Oysa çocukların elmaları aldığı ağaç, ev sahibinin bahçe duvarının arkasında kalan terkedilmiş bir ağaçtır. Fakat fail çocukları dalda gördüğü için kendi bahçesindeki ağaçlar ve terkedilmiş ağacı karıştırmıştır (hata 2: meşru savunmanın saldırı koşulu)⁵². Fail hem hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hataya (hata 2) hem de izin kapsamında hataya (hata 1) düşmüştür. Fail, birkaç elma gibi bir malvarlığı değeri için meşru savunma

kapsamında ateş edilmesine hukukun izin verdiğini düşünmektedir. Bir başka ifadeyle, örnek olayda fail, mevcut olmayan (varsayılan) saldırıda savunmanın sınırını aşmaktadır. Bununla birlikte, “savunmanın saldırı ile orantılı olması” da hukuka uygunluk nedenlerinin bir maddi şartıdır. Fakat fail, savunmanın sınırını düştüğü *norm hatası* nedeniyle aşmaktadır. Bu nedenle olayda hem olgusal gerçeklik hem de normatif gerçeklik hakkında hataya düşmektedir.

Bu olayda failin düştüğü hatayı nitelendirme konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Alman doktrininde baskın görüş; failin hem hukuka uygunluk nedeninin maddi koşullarında hem de izin normunun kapsamında hataya düştüğü yönündedir⁵³. Çünkü failin bahçesinden gerçekte elma çalınmamıştır ve eğer öyle olsaydı bile her ne kadar malvarlığına yönelik bir saldırıya karşı meşru savunma yapılabilirse de birkaç elma çalınması nedeniyle insan öldürmeye izin verilemez. Bu olayda fail; hukuka uygunluk sebeplerinin maddi koşullarında hataya düşer ama bu koşullar (saldırının varlığı) mevcut olsaydı bile hareketinin meşru olmayacağını fark etmez. Bu durumda Alman hukukundaki baskın görüşün çözümüne göre; izin hatası öne geçecek ve haksızlık hatası (ACK m. 17) kurallarına göre failin hatası kaçınılmaz ise kusuru ortadan kalkacaktır⁵⁴.

Diğer görüş ise böyle bir olayda failin hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hataya düşmediği, sadece tek bir hataya düştüğü onun da dolaylı bir haksızlık hatası (izin hatası) olduğu yönündedir⁵⁵. Dolayısıyla bu görüşe göre, ortada çift taraflı bir hata bulunmamaktadır. Fail hukuka uygunluk nedeninin koşullarının gerçekleştiğini zannederek hareketinin hukuka uygun olduğuna inanıyorsa, bu sadece dolaylı bir yasak hatasıdır. Çünkü failin tasavvur ettiği durum (kendi bahçesinden elma çalınması) gerçekleşseydi dahi hareketi (ateş etmek) hukuka uygun olmayacaktır. Bu nedenle söz konusu

⁵³Sternberg/Lieben/Schuster buna benzer bir örnek için bir izin hatasının kümülatif karşılaşmasından bahsediyor. Bkz. Sternberg/Lieben./Schuster/Schönke/Schröder, *Strafgesetzbuch, Kommentar*, 29. Aufl. 2014, § 17, kn. 11. Köhl ise “hukuka uygunluk nedenlerinin koşullarında hata ile izin hatası tesadüfünden” bahseder ancak daha sonra sonuçta sadece bir izin hatası (hukuka uygunluk nedeninin varlığında hata) olduğunu kabul eder. Bkz. Köhl, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, 8. Aufl. 2017, § 13, kn. 80. Benzer şekilde Heinrich de hukuka uygunluk nedenlerinin koşullarında hata ve izin hatasının “bir araya gelmesinden” bahseder. Bkz. Heinrich, *AT*, kn. 1148.

⁵⁴Roxin, *AT*, I, § 22, kn. 95.

⁵⁵Gropp, *Doppelirrtum*, s. 607; Wessels/Beulke/Satzger, *AT*, s. 261, kn. 768. Wolf da bu görüşü destekleyerek failin hukuka uygunluk nedenlerinin koşullarında hatanın oluşmadığı ve iki hatanın rekabetinin söz konusu olmadığını belirtmektedir. bkz. Wolf, *Doppelirrtümer im Strafrecht*, s. 423.

⁵¹Akbulut, s. 479.

⁵²Gropp, bu örneği gerçekten kendi bahçesinden elma çalan çocuklara ateş eden kişi üzerinden kurgulamaktadır (bkz. Gropp, *Doppelirrtum*, s. 607). Fakat yazarın kurgusu çift taraflı hata için doğru bir örnek olmayabilir. Çünkü çift taraflı hatada failin hem düz hem tersine hataya düşmektedir. Bu nedenle örnek Wolf’un da belirttiği şekilde yeniden kurgulanmıştır. Wolf, *Doppelirrtümer im Strafrecht*, s. 423.

durumu çift taraflı hata olarak nitelendirmeye gerek olmadığı ve bu kavramın karışıklığa neden olduğunu düşünülmektedir⁵⁶. Fakat ikamesi olmadan, kavramın kullanımını ortadan kaldırmanın doğru olmayacağı; failin çift taraflı hatası göz önüne alındığında, hukuka uygunluk düzeyinde çift taraflı hatadan bahsetmenin ve onun bir izin hatası ya da dolaylı bir yasak hatası olarak sınıflandırılması gerektiği de savunulmaktadır⁵⁷.

Alman ceza hukuku bakımından geçerli olan bu sonuçların, Türk ceza hukuku bakımından geçerli olup olmayacağı da değerlendirilmelidir. Nitekim Alman Ceza Kanunu'nda izin hatası olarak kabul edilen ve yasak hatası hükümleri ile çözülen sınır aşımı, Türk Ceza Kanunu'nda hata kurumunun ötesinde ceza sorumluluğunu daraltan bir içeriğe sahiptir. Örnek olayda fail, meşru savunmanın maddi koşullarından biri olan saldırının varlığında hataya düşmektedir. Ayrıca iznin kapsamı konusunda düştüğü hata nedeniyle de savunmanın sınırını aşmaktadır. Bu durumda, eğer sınırın aşılması hükümleri (TCK m. 27/f. 1) uygulanırsa; fail suçun taksirli halinden sorumlu tutulacak ve ceza indirimi de uygulanacaktır. Fakat hukuka uygunluk nedeninin koşullarında hata (TCK m. 30/f. 3) kapsamında görülürse, en iyi ihtimalle suçun taksirli halinden sorumlu tutulacak ve ceza indirimi uygulanmayacaktır. Son olarak, yasak hatası (TCK m.30/f. 4) hükümleri uygulanırsa failin hatasının kaçınılmaz olması durumunda kusuru ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla uygulanacak hükmün tespiti hukuki sonuçları itibariyle önem arz etmektedir.

Bu durumda; eğer hataya düşmeseydi failin davranışı hukuka uygunluk nedeni kapsamında kalacaksa, fail hakkında hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata (TCK m. 30/3) hükümleri uygulanmalıdır. Fakat fail hataya düşmemiş olsaydı dahi davranışı hukuka uygun hale gelmeyecekse ve haksızlık bilinci de mevcut değilse hatasının kaçınılmaz olup olmadığı araştırılarak yasak hatası (TCK m. 30/4) hükümlerinin uygulanması söz konusu olacaktır⁵⁸. Bununla birlikte, doktrinde fail hataya düşmemiş olsaydı dahi davranışı hukuka uygun hale gelmeyecekse ve failin haksızlık bilincinin (veya olası haksızlık bilinci) de var olduğu sonucuna ulaşırsa; bu durumda fail hakkında 27'nci maddedeki indirim veya cezasızlık hali uygulanmasının

mümkün olduğu ifade edilmiştir⁵⁹. Her ne kadar kanun koyucu, sınırın aşılması açısından bir ayırım yapmasa da (yani failin kastının olmaması hukuka uygunluk nedeninin varlığında bir yanılmadan kaynaklanabilir veya failin yanlış bir öngörüsü sonucunda kasıtlı eylem faile yüklenemiyor olabilir), Türk ceza hukukunda sınırın aşılması (TCK m. 27/f. 1) hükmünün uygulanabilmesi için diğer tüm maddi koşulların somut olayda gerçekleşmesi gerekir. Aksinin kabulü durumunda; aslında mevcut olmayan (varsayılan) bir saldırıya karşı savunmada sınırı aşan fail, meşru savunmanın tüm şartlarını sağlamakla birlikte sadece savunmada sınırı aşan faille aynı konuma getirilmiş olacaktır⁶⁰. Dolayısıyla somut olayda hem hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata hem de bundan bağımsız olarak sınır aşımı varsa; bu durumda sınır aşımını özel olarak düzenleyen TCK m. 27/1 uygulama alanı bulması isabetli olmayacaktır.

Sonuç olarak, somut olayda; ortada bir saldırı olmamasına rağmen fail savunma yapmakta ve düştüğü değerlendirme hatası nedeniyle sınırı da aşmaktadır. Dolayısıyla olayda varsayılan meşru savunmada izin yanılığına dayanan bir sınır aşımı söz konusudur. Failin zihnindeki durum (saldırının varlığı) gerçek olsaydı dahi davranışı (savunma hareketi) hukuka uygunluk nedeninin sınırları içerisinde olmayacaktır. Dolayısıyla hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata (TCK m. 30/f. 3) hükmü uygulanamaz. Fail, varsayılan savunma hareketinin, hukuka uygunluk nedeninin sınırları içerisinde olduğunu düşünerek hareket etmektedir. Bu durumda somut olayda failin haksızlık bilincinin olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla Türk ceza hukuku bakımından yasak hatası hükümleri (TCK m. 30/f.4) uygulama alanı bulabilir.

Çift taraflı hata, uygulama açısından da önem arz etmektedir. Nitekim yargı kararlarında da hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata ile sınırın aşılmasının aynı olayda gerçekleşmesinde dahi müesseselerin karıştırıldığı görülmektedir. Örneğin; Kahramanmaraş'ta sabaha karşı el feneriyle camiden dönen iki yaşlının terörist zannedilerek öldürüldüğü olayda, yerel mahkeme hukuka uygunluk nedeninde sınırın taksirle aşıldığını kabul ederken; Yargıtay hareketin kanun hükmünü icra hukuka uygunluk nedeni kapsamında hukuka uygun olduğunu ve sınırın aşılmadığını kabul ederek yerel mahkemenin hükmünü bozmuştur⁶¹. Bu olayda, kanaatimizce ortada bir

⁵⁶Gropp, *Doppelirrtum*, 2016.

⁵⁷ Wolf, *Doppelirrtümer im Strafrecht*, 2019, s. 422-423.

⁵⁸Erman, *Yanılmanın Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, s. 288-289; Değirmenci, *TBB*, s. 181, Karaaslan, *LHD*, s. 1681.

⁵⁹Erman, *Yanılmanın Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, s. 288-289.

⁶⁰Kühl, *AT*, s. 473, kn. 69.

⁶¹Yargıtay 1. CD, E. 2007/5329, K. 2008/1382. Özgenç, 765 sayılı TCK döneminde kanunda

saldırı olmadığı için sınırın aşılması hükümlerinin uygulama alanı bulması mümkün gözükmemektedir. Bir başka kararda ise kuru sıkı tabancayla kendisine ateş eden husumetlisini, tabancanın kuru sıkı olduğunu bilmeden ve silahlı saldırı devam ederken iki el ateş ederek (yüzünden ve göğsünden) öldüren fail için ceza mahkumiyeti veren yerel mahkeme kararını Yargıtay, TCK m. 27/2 hükmünün uygulanması gerektiğinden bahisle bozmuştur⁶². Oysa karara konu olayda elverişli bir saldırı bulunmadığı için sınırın aşılması hükümlerinin uygulanması isabetli olmamıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, hata öğretisinin ileri seviyelerinde tartışılan ve Alman ceza hukuku doktrininde “Doppelirrtum” olarak isimlendirilen *çift taraflı hata* kavramı incelenmiştir. Çift taraflı hatada, düz hata ve tersine hata hali aynı olayda gerçekleşmektedir. Bir başka ifadeyle, bir taraftan dış dünyada gerçekleşen bir olay failin eksik veya yanlış bilgisi nedeniyle zihnindeki gerçeklikle uyuşmazken; diğer taraftan fail gerçekte bulunmayan bir olayı var zannederek ceza sorumluluğuna ilişkin doğru olmayan bir sonuca varmaktadır. Bu durumda, failin yanlılığı hem dış dünyadaki olgular hem de hukuk kuralları hakkında olmaktadır.

Çalışmada çift taraflı hatanın çeşitleri olarak gösterilen iki farklı hata türü incelenmiştir. Birincisi, suçun maddi unsurlarında hata ile tersine unsur hatasının birleşimidir. Bu durumda fail, hatalı tasavvuru nedeniyle bir taraftan suçun maddi unsurlarında hataya düşerken, diğer taraftan tersine unsur hatasına düşmektedir. Böylece fail, gerçekleştirmeyi kast ettiği suçun yanlılığı nedeniyle işleyememekte fakat başka bir suçun maddi unsurlarını gerçekleştirmektedir. İkincisinde ise fail, hareketine izin veren bir hukuka uygunluk nedeninin koşullarının somut olayda gerçekleştiğini düşünmesine rağmen söz konusu nedenin maddi koşullarında hataya değerlendirme hatası ile birlikte düşmektedir. Bu durumda, hukuka uygunluk nedeninin koşulları

hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hataya ilişkin bir düzenleme olmadığından sorunun hukuka uygunluk sebebinde sınırın aşılmasına ilişkin 50. madde ile bağlantılı olarak çözülmeye çalışıldığını belirtmektedir. Bu nedenle yerel mahkemenin taksirden hüküm kurmasının kısmen doğru bir karar olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Özgenç, *Genel Hükümler*, 2016, s. 450, dipnot 786.

⁶²Bu karar doktrinde de eleştirilmektedir ve hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata hükümlerinin uygulama alanı bulması gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. İlhan Üzülmöz, “Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Sartlarında Hata (Karar Tahlili)”, *Dünyada ve Türkiye’de Ceza Hukuku Reformları Kongresi*, 26 Mayıs/May- 4 Haziran/June 2010, C: II, s. 2137 vd.

fiilen var olsaydı bile failin düştüğü değerlendirme hatası nedeniyle hareketi hukuka uygun olmayacaktır.

Çift taraflı hatanın ilk görünüm şekli olan suçun maddi unsurlarında hata ile tersine unsur hatasının birleşimi durumunda, failin ceza sorumluluğunun nasıl belirleneceği doktrinde tartışılmaktadır. Alman doktrininde baskın görüş, suçun maddi unsurlarında hatanın varlığı durumunda kastı ortadan kalkan fail için diğer unsurlara (kusur basamağına) inmeye gerek olmadığı yönündedir. Bu nedenle, suçun maddi unsurlarında hatası nedeniyle hareketinin haksızlık teşkil ettiği konusunda yanılan fail için suçun maddi unsurlarına hata hükümleri (ACK m. 16) uygulanmalıdır. Bununla birlikte, karşı görüş ise özellikle çalışmada incelenen gelincik olayının *tipikliğin normatif unsurları hakkında hata* kuralları çerçevesinde çözülebileceğini savunmaktadır. Bu görüş, failin normatif unsurlardaki yorum hatası nedeniyle hareketinin haksızlık teşkil ettiği hususunda düştüğü hataları yasak hatası (ACK m. 17) kapsamında değerlendirmektedir.

Türk ceza hukukunda bir görüş, çift taraflı hatayı esaslı olmayan hata olarak değerlendirerek fail hataya düşmeseydi de hareketi suç teşkil edeceği için gerçekleştirmeyi kast ettiği, fakat objektif durumda hatası nedeniyle oluşmayan suçtan kasten işlenmiş gibi cezalandırılmasını öngörmektedir. Fakat failin iradesi lehine çözümü benimseyen bu görüş, kanaatimizce çift taraflı yanılan failin durumu için hata teorisi ile uyumlu bir çözüm sunmamaktadır. Bu kapsamda karşı görüş, suçun maddi unsurlarında hata ve değerlendirme hatasına aynı olayda düşülmesi durumunda Alman doktrininde baskın görüşün benimsediği gibi suçun maddi unsurlarında hatanın öncelik kazanacağını ifade etmektedir. Bu durumda, failin söz konusu suç bakımından kastı ortadan kalkacağı için eğer suçun taksirli hali cezalandırılıyorsa ve failin taksiri varsa suçun taksirli şeklinden sorumluluğu söz konusu olacaktır (TCK m. 30/1).

Kanaatimizce çift taraflı hata durumunda failin düştüğü hata halleri ayrı ayrı değerlendirilerek bir sonuca varılmalıdır. Gelincik olayında, failin suçun maddi unsurlarında düştüğü hata yasak avlanma suçu bakımından kastını ortadan kaldırırken, ikinci düştüğü hatta ancak elverişsiz bir teşebbüse neden olabilir. Bu durumda, failin söz konusu suç bakımından kastı ortadan kalkacağı için eğer suçun taksirli hali cezalandırılıyorsa ve failin taksiri varsa suçun taksirli şeklinden sorumluluğu söz konusu olacaktır (TCK m. 30/1). Eğer taksirli suçtan dolayı da cezalandırılması mümkün olmamışsa; Türk ceza hukuku bakımından elverişsiz teşebbüsün de cezalandırılmıyor

olması nedeniyle düştüğü çift taraflı hata sonucu ortaya çıkan suçtan failin cezalandırılması mümkün gözükmemektedir.

Çift taraflı hatanın ikinci görünüm şekli olarak, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata ile izin kapsamında düşülen değerlendirme hatasının birleşimi incelenmiştir. Alman hukukundaki baskın görüşün çözümüne göre; bu durumda değerlendirme hatası öne geçecek ve haksızlık hatası (ACK m. 17) kurallarına göre failin hatası kaçınılmaz ise kusuru ortadan kalkacaktır. Alman ceza hukuku bakımından geçerli olan bu sonuçların, Türk ceza hukuku bakımından geçerli olup olmayacağı değerlendirmeye muhtaçtır. Nitekim Alman Ceza Kanunu'nda yasak hatası hükümleri ile çözülen sınır aşımı, Türk Ceza Kanunu'nda hata kurumunun ötesinde ceza sorumluluğunu daraltan bir içeriğe sahiptir. Fakat doktrinde ifade edilen; fail hataya düşmemiş olsaydı dahi davranışı hukuka uygun hale gelmeyecekse ve failin haksızlık bilincinin de var olduğu sonucuna ulaşırsa; bu durumda fail hakkında 27'nci maddedeki indirim veya cezasızlık hali uygulanmasının mümkün olduğu görüşüne katılmıyoruz. Her ne kadar kanun koyucu, sınırın aşılması açısından bir ayırım yapmasa da (yani failin kastı hukuka uygunluk nedeninin varlığında düştüğü hata nedeniyle olmayabilir veya failin hatalı bir öngörüsü nedeniyle kasıtlı suç faile yüklenemiyor olabilir), Türk ceza hukukunda sınırın aşılması (TCK m. 27/f. 1) hükmünün uygulanabilmesi için diğer tüm maddi koşulların somut olayda gerçekleşmesi gerekir. Aksinin kabulü durumunda; aslında mevcut olmayan (varsayılan) bir saldırıya karşı savunmada sınırı aşan fail, meşru savunmanın tüm şartlarını sağlamakla birlikte sadece savunmada sınırı aşan faille aynı konuma getirilmiş olacaktır⁶³. Dolayısıyla somut olayda hem hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata hem de bundan bağımsız olarak sınır aşımı varsa; bu durumda sınır aşımını özel olarak düzenleyen TCK m. 27/1 uygulama alanı bulması adil olmayacaktır. Dolayısıyla bu durumda kural olarak karşımıza iki ihtimal çıkmaktadır:

1. Fail hataya düşmeseydi, davranışı hukuka uygunluk nedeni kapsamında kalacaksa; hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata (TCK m. 30/3) hükümleri uygulanmalıdır.
2. Fail hataya düşmemiş olsaydı dahi davranışı hukuka uygun hale gelmeyecekse ve haksızlık bilinci de mevcut değilse -hatasının kaçınılmaz olup olmadığı araştırılarak- yasak hatası (TCK m. 30/4) hükümleri uygulanmalıdır.

⁶³Kühl, *AT*, s. 473, kn. 69.

KAYNAKÇA

- Abanoz Öztürk B, *Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Koşullarında Hata*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2021.
- Akbulut B, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, 2021.
- Artuk M. E/ Gökçen A/ Alşahin M/ Çakır K, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 14. Bası, Adalet Yayınevi, 2020.
- Baumann J, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, 3. Aufl., 1964.
- Baumann J/ Weber U/ Mitsch W, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, 11. Auflage, Ernst und Werner Gieseking, Bielefeld, 2003.
- Bindokat H, “Zur Frage des doppelten Irrtums”, *Neue Juristische Wochenschrift (NJW)*, 16. Jahrgang-1. Halbband, München, Berlin und Frankfurt am Main: C.H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung, 1963, s.745-748.
- Börker R, “Ein Vorschlag zu der Rechtsprechung über die irrtümliche Annahme der tatbestandlichen Merkmale eines anerkannten Rechtfertigungsgrundes”, *JR (Juristische Rundschau)*, 1960, s.168-170.
- Brand C/ Lenk M, “Probleme des Nötigunhsnotstands”, *JuS*, 2013.
- Cihan E, *Ceza Hukukunda Fiili Hata*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul, 1971.
- Değirmenci O, “Ceza Hukukunda Yanılma Kavramı ve Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Yanılma”, *TBBD*, 110, 2014, s. 129-188.
- Dönmezer S/ Erman S, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. II*, 15. Tıpkı Baskı, Köksal Bayraktar, Serap Keskin Kızıroğlu, Hamide Zafer, Pınar Memiş Kartal, Hasan Sınar, R. Murat Önok, R. Barış Erman (Ed.), Der Yayınları, 2021.
- Engisch K, “Tatbestandsirrtum und Verbotsirrtum bei Rechtfertigungsgründen, Kritische Betrachtungen zu den §§ 19 und 40 des Entwurfs 1958”, *ZtSW (Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft)*, 1958, s. 566-615.
- Erman B, *Yanılganın Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006.
- Gropp W, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 4. Aufl., Springer, 2015.

- Gropp W, “Abschied vom Doppelirrtum”, *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, (9), 2016, s. 601-608.
- Haft F, “Der doppelte Irrtum im Strafrecht”, *JuS*, 1980, Heft 6, s. 430-436.
- Heinrich B, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 5. Aufl., Kohlhammer, 2016.
- Karaaslan R, “Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Koşullarında Hata”, *Legal Hukuk Dergisi (LHD)*, 15(172), 2017, s. 1665-1721.
- Katoğlu T, “Türk Ceza Kanunu ve Hukuka Uygunluk Nedenlerinin sistematiği”, *Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku, Das Strafrecht im deutsch-türkischen Rechtsvergleich*, 3, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, Prof. Dr. Dr. Eric Hilgendorf, Prof. Dr. Yener Ünver (Yayına Hazırlayanlar), 2010, s. 147- 155.
- Kaufmann A, *Das Unrechtsbewußtsein in der Schuldlehre des Strafrechts*, Verlag Krach, Mainz, 1949.
- Kaufmann A, “Zur Lehre von den negativen Tatbestandsmerkmalen”, (21), *JZ*, 1954, s. 653- 659.
- Kıyığı N, *Almanca Sözlük*, Beck C.H., 2010.
- Kindhauser B, *Strafrecht, Besonderer Teil II*, 10. Aufl., Nomos, 2019.
- Koca M/ Üzülmüş İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 12. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Köhler M, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 1. Aufl., Springer, 1997.
- Krey E, *Deutsches Strafrecht, Allgemeiner Teil, Bd. 1*, 5. Aufl., Kohlhammer, 2012.
- Kuhlen L, *Die Unterscheidung von vorsatzausschließendem und nichtvorsatzausschließendem Irrtum*, 1. Aufl., Peter Lang, 1987.
- Kühl K, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 8. Aufl., Franz Vahlen, 2017.
- Mahmutoğlu F, Karadeniz S, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi*, Beta Basım, 2017.
- Mitsch, *Strafrecht, Besonderer Teil 2, Vermögensdelikte*, 3. Aufl, 2015.
- Özbek V, Doğan K, Bacaksız P, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Özbek V, Doğan K, Bacaksız P, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 9. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Özgenç İ, *Ceza Hukuku, Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, 2016.

- Perkin R, “Ignorance and Mistake in Criminal Law”, *University of Pennsylvania Law Review*, November 1939, s. 35-70.
- Roxin C, *Strafrecht Allgemeiner Teil, Bd. I*, Verlag C. H. Beck, 2006.
- Samaha J, *Criminal Law*, (12th Edition), Cengage learning, 2017.
- Scheffler U, “Der Erlaubnistatbestandsirrtum und seine Umkehrung, des Fehlen subjektiver Rechtfertigungselemente”, *Jura*, 1993, s. 617- 626.
- Schaffstein F, “Putative Rechtfertigungsgründe und finale Handlungslehre”, *MDR*, 1951, s. 196-200.
- Schünemann, Laufhütte, Rissing-van Saan, Tidemann (Hrsg.), *Strafgesetzbuch, Leipziger Kommentar, Bd. 10*, 12. Aufl. 2008.
- Smith J, *Criminal Law*, 9th Edition, London-Edinburgh-Dublin, Butterworths, 1999.
- Sternberg, Lieben, Schuster, Schönke und Schröder, *Strafgesetzbuch, Kommentar*, 29. Aufl. 2014.
- Stratenwerth G, Kuhlen, Lothar, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 6. Aufl., Franz Vahlen, 2011.
- Türk Hukuk Lügatı*, Başbakanlık Basımevi, 1991.
- Üzülmez İ, “Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Şartlarında Hata (Karar Tahlili)”, *Dünyada ve Türkiye’de Ceza Hukuku Reformları Kongresi*, II(2137) vd. 26 Mayıs/ 4 Haziran 2010.
- Weber H, “Der Irrtum über einen Rechtfertigungsgrund”, *JZ*, 1951, s. 260-263.
- Welzel H, *Das Deutsche Strafrecht*, 6. Aufl., Walter de Gruyter, 1958.
- Wessels J, Beulke W, Satzger H, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 49. Auflage, C.F. Müller, 2019.
- Wolf C, “Doppelirrtümer im Strafrecht”, *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, 9, 2019, s. 418-434.
- Yenisey F, Plagemann G, *Alman Ceza Kanunu, Strafgesetzbuch (StGB), Almanca Metin, Türkçe Çeviri, Açıklamalar ve Sözlük*, Genişletilmiş 2. Baskı, 2015.
- Yerdelen E, “Ceza Hukukunda Yorumlama Hatası (Der Subsumtionirrtum)”, *Ceza Hukuku Dergisi*, 9(25), 2014, s. 69-101.